

CONSIDERAȚII PRIVIND CODIFICAREA DREPTULUI COMUNITAR PRIVAT, CADRUL GENERAL DE EVOLUȚIE AL DREPTULUI PRIVAT ROMÂN

Asist. univ. drd. Anamaria Bucureanu
Universitatea din Craiova

La société roumaine participe, plus ou moins, aux deux phénomènes majeurs se produisant de nos jours dans les relations internationales: la globalisation et l'intégration européenne. L'un des segments juridiques où l'intégration de la Roumanie à l'Union Européenne aura des effets est le droit privé. Il s'agit d'une double perspective. D'une part, il y a un acquis communautaire dans le droit privé ou à la confluence du droit public et privé que la Roumanie doit adopter, des actes normatifs internes étant déjà intervenus dans cette période de préparation. D'autre part, l'intégration économique qui caractérise l'UE se rejaillit de plus en plus sur le droit privé, notamment en matière de contrats. Ce phénomène met en discussion une éventuelle codification du droit privé communautaire. Nous estimons que cette codification et le droit communautaire privé constitueront le cadre général de développement du droit privé interne roumain.

1. Aderarea României la Uniunea Europeană constituie pentru societatea românească un obiectiv strategic fundamental¹. Bucurându-se de sprijinul tuturor forțelor politice și sociale, această aderare va contribui semnificativ la dezvoltarea societății românești pe principiile democrației, statului de drept și economiei de piață². Consiliul European din 16-17 decembrie 2004 a confirmat încheierea negocierilor de aderare cu România, la 25 aprilie 2005, la Luxemburg, semnându-se Tratatul de Aderare al țării noastre la UE. Semnarea sa a fost posibilă în urma opiniei favorabile a Comisiei Europene (22 februarie 2005) și a avizului favorabil al Parlamentului European (13 aprilie 2005).

Aderarea reflectă o anumită orientare a valorilor societății românești și adoptarea unei strategii de dezvoltare internă și politică internațională, care presupun avantaje politice și economice, dar și costuri. O evidențiere a lor nu face însă obiectul acestui studiu, noi limitându-ne doar la a considera avantajele mai importante și a ne declara adeziunea fermă față de acest obiectiv al societății românești. Mai mult, în ciuda perioadei de relativ impas în care se găsește Uniunea și a lipsei de voință politică evidentă în sensul federalizării, considerăm, în contextul relațiilor internaționale, că federalizarea ar trebuie să fie evoluția Uniunii Europene. Această convingere a noastră se va face simțită în cuprinsul studiului, motiv pentru care am ales să o precizăm de la început.

Una dintre condițiile integrării³ unui stat în Uniunea Europeană privește acceputa de către statul candidat a sistemului comunitar și aptitudinea sa de a-l aplica. Aceasta semnifică nu doar o economie de piață eficientă și concurențială, susținută printr-un cadru administrativ și juridic adecvat în sectoarele public și privat, dar în același timp și acceptarea acquis-ului comunitar, adică a dreptului originar, a dreptului derivat, a dreptului

¹Această calificare este dată integrării europene de către Ministerul Afacerilor Externe, ea constituind prioritatea absolută a politicii noastre internaționale.

²Acestea sunt principiile UE și condiții de fond pentru aderarea noilor state.

³A se vedea Jean Boulouis, *Droit institutionnel de l'Union Européenne*, Montchrestien, 1997, p. 63-65;

complementar și a jurisprudenței CJCE. Identitatea europeană, un regim politic democratic și respectarea drepturilor omului, alături de capacitatea statului de a pune în aplicare politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene reprezintă celelalte condiții de fond ale aderării. Unul dintre segmentele juridice asupra căruia integrarea României în Uniunea Europeană se va răsfrânge îl constituie dreptul privat. Aceasta dintr-o dublă perspectivă. Pe de o parte, există un *acquis* comunitar în domeniul dreptului privat sau la confluența dreptului privat cu cel public pe care România va trebui să îl adopte, numeroase acte normative interne intervenind deja în perioada de pregătire a integrării⁴. Pe de altă parte, integrarea economică care caracterizează UE își face din ce în ce mai simțite repercusiunile asupra dreptului privat, îndeosebi în materia contractelor, punând în discuție o posibilă codificare a sa la nivel comunitar. Apreciem că această codificare și dreptul comunitar privat în general vor constitui cadrul general de dezvoltare pentru dreptul privat intern.

Vom începe acest studiu prin a preciza contextul internațional și european în care se pune problema codificării dreptului comunitar privat (1). Vom prezenta ulterior stadiul acestui segment al dreptului Uniunii Europene (2), ca un preambul pentru problematica codificării propriu-zise (3).

2. Contextul internațional și intern (european). Lumea în care trăim nu mai este de cel puțin două-trei secole, datorită extinderii globale a influenței occidentale, doar un mediu în care societăți particulare se manifestă și evoluează. Legăturile sociale, economice și politice care traversează granițele dintre state condiționează în mod decisiv dezvoltarea lor și a indivizilor care le alcătuiesc⁵. Economia a reprezentat și reprezintă stimulul globalizării. Mondializarea activităților economice a avut serioase repercusiuni asupra deciziilor politice, comportamentelor sociale și culturale, asupra tuturor structurilor existente, inclusiv juridice. Cu cât interdependențele la scară mondială cresc, cu atât posibilitățile de soluționare izolată a problemelor existente atât pentru colectivitate, cât și pentru individ se diminuează⁶. Globalizarea marchează în primul rând o detașare a economiei de cadrul statal, o intensificare cantitativă și calitativă a tranzacțiilor ce depășesc limitarea impusă de granițe, o interdependență sporită și chiar integrarea diferitelor economii din lume (este cazul economiilor din Statele Membre ale UE). Aceste fenomene determină intensificarea relațiilor sociale de pretutindeni, locuri aflate la mare distanță

⁴O enumerare a actelor normative interne de transpunere a *acquis*-ului comunitar important în domeniul dreptului privat este cuprinsă în lucrarea Cameliei Toader, *Acquis-ul comunitar în domeniul dreptului privat. O sinteză*, All Beck, 2002, p. 53-56;

⁵Regis Benichi, *Histoire de la mondialisation*, Edit. Vuibert, 2003;

⁶Globalizarea nu înseamnă pe de altă parte un sfârșit al tuturor problemelor cu care umanitatea se confruntă. Ea poate aduce soluții eficiente acestor probleme, dar le poate și adânci sau genera noi neajunsuri. Respectarea efectivă a drepturilor omului în toate regiunile globului și dezvoltarea economică echitabilă ar trebui să constituie vectorii globalizării. Nu negăm faptul că acesta este un ideal contrazis de realitatea cotidiană, că regionalizările și tridizarea comercială însoțesc deasemenea globalizarea. Relațiile internaționale sunt marcate practic de acest cuplu antitetice mondializare-regionalizare. Dincolo de orice considerație însă, globalizarea rămâne un fenomen major, plurivalent al societății contemporane. Ea reflectă interacțiunea crescândă a societăților actuale și nu trebuie redusă doar la aspectul economic. Deasemenea, ne manifestăm adevărată față de punctul de vedere exprimat de Secretarul general al ONU, Kofi Annan, conform căruia sărăcia din multe zone ale lumii nu este o consecință a globalizării, ci o consecință a rămânerii acestor zone în afara mecanismului globalizării.

unele de celelalte ajung să se interconecteze astfel încât evenimentele regionale sunt marcate de procese care au loc la mulți kilometri depărtare și viceversa.

"Europa este capătul de pod a trei globalizări: economică, politică și culturală"⁷. Cadrul în care se manifestă acest proces este reprezentat de Uniunea Europeană, "o construcție modernă și originală, instituțională și funcțională, fără precedent în istorie și fără corespondent în lumea contemporană"⁸. Pornind de la integrarea economică sectorială⁹, Uniunea Europeană tinde astăzi să exprime soluții și pentru probleme politice și sociale care vizează în primul rând Statele Membre, aspect firesc, dar și relațiile mondiale. Ca structură, UE urmărește¹⁰ și este de dorit să devină un actor puternic în relațiile internaționale, fiind o contrapondere a expansiunii americane și asiatice, deci un factor de echilibru și de democrație. Puterea economică îi este esențială pentru acest obiectiv. Considerăm că integrarea europeană trebuie analizată în contextul globalizării. Pe de altă parte, importanța factorului economic este cu totul deosebită, întrucât el este deopotrivă motorul globalizării și al europenizării. Acesta are un impact maxim asupra dreptului intern, regândit sub impactul celor două fenomene. Prin natura lor, activitățile economice implică și aspecte politice, sociale și juridice, chiar culturale, integrarea economică antrenând treptat integrarea altor domenii¹¹. Totuși, voința politică este cea care decide asupra extinderii integrării la alte domenii, însă ea se vede din ce în ce mai constrânsă de elementul economic. Acesta este cazul Uniunii Europene¹².

Experiența istorică ne arată că extinderea domeniului dreptului, al contractelor și al obligațiilor mai ales, este strâns legată de piață, de activitățile generale și mai ales economice ale oamenilor. Codificările masive din secolul al XIX-lea care sunt în general

⁷Dominique Wolton, *L'Autre Mondialisation*, Champs Flammarion, 2004;

⁸Bianca Predescu, *Drept instituțional comunitar*, Note de curs, Craiova, 2004, p. 1;

⁹În virtutea acestui principiu, au fost constituite Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO), prin semnarea Tratatului de la Paris din 18 aprilie 1951 între Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg, tratat care a intrat în vigoare la 25 iulie 1952 și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (CEE), prin semnarea Tratatului de la Roma din 25 martie 1957, între aceiași parteneri, tratat care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1958. Primul tratat a expirat la 23 aprilie 2002, patrimoniul CECO fiind preluat de CE, chestiune soluționată de altfel printr-un protocol anexat Tratatului de la Nisa din decembrie 2000. Fiind încheiat pe perioadă nelimitată, Tratatul CEEA este în vigoare. Printr-un al doilea tratat semnat la Roma, la aceeași dată ca și TCEEA, a fost instituită o organizație de integrare economică de ansamblu, Comunitatea Economică Europeană. Tratatul de la Maastricht (1993) o numește Comunitatea Europeană, ea formând alături de CEEA, primul pilon al Uniunii Europene. Celelalte două elemente componente ale acestei structuri introduse prin Tratatul de la Maastricht sunt politicile de cooperare în materie externă și de securitate comună (PESC) și în domeniul justiției și afacerilor interne (JAI) între Statele Membre.

¹⁰O parte din statele care formează UE au fost mari puteri coloniale și în general, "mari națiuni ale istoriei" (Franța, Spania, Olanda, Marea Britanie). UE este cea mai importantă modalitate prezentă prin care aceste țări pot accede la statutul de mare putere avut în istorie.

¹¹Pentru a fi eficientă, Piața Comună are nevoie de omogenitate și coerență. La rândul lor, acestea presupun de regulă alte măsuri decât cele strict economice. Piața Comună are implicații juridice și politice. În primul caz, ea constrânge spre adoptarea unor reguli juridice comune, care trebuie interpretate și aplicate în același mod pe întregul său teritoriu. În al doilea caz, Piața Comună nu s-ar putea dezvolta dacă în interiorul său ar fi concepute politici naționale diferite. Logica integrării, cel puțin așa cum se manifestă aceasta la nivelul UE, pornește de la integrarea economică, trece prin cea socială, o face necesară pe cea juridică și pune tot mai stringent problema celei politice. A se vedea Jean Boulouis, *Droit institutionnel de l'Union Européenne*, Montchrestien, 1997, p. 60-61.

¹²Se apreciază că ceea ce îi lipsește UE pentru a se îndrepta ferm spre federalism este tocmai voința politică a Statelor Membre.

atribuite apariției statelor națiuni pot fi în același timp interpretate ca o consecință a extinderii piețelor, a dezvoltării infrastructurii și a revoluției industriale¹³. Datorită integrării europene, piețele s-au extins în zilele noastre dincolo de frontierele naționale. Globalizarea accentuează această tendință. Diluarea piețelor naționale într-o piață comună face necesară existența unor reguli comune care să faciliteze activitățile umane. Aceste reguli se formează prin diferite procedee juridice, iar necesitatea apariției lor se manifestă și în dreptul privat. Respingerea *ab initio* a unei reglementări supranaționale în acest domeniu nu ar ține cont de realitățile lumii în care trăim.

Comunitatea Economică Europeană, iar după Tratatul de la Maastricht Comunitatea Europeană, urmărind buna funcționare a Pieței Comune, a creat norme juridice în domeniul dreptului privat, norme care se subscriu acquis-ului comunitar pe care Statele Membre trebuie să-l respecte. În altă ordine de idei, caracteristicile dreptului comunitar, stabilite prin jurisprudența Curții de Justiție a Comunităților Europene, fac obligatorie o aplicare cu întâietate a dreptului comunitar față de dreptul intern, indiferent de natura normei comunitare și a celei naționale. Această preeminență se manifestă deci și în domeniul dreptului privat. Trebuie să menționăm însă că sistemele juridice interne servesc la elaborarea dreptului comunitar însuși, un drept care nu trebuie văzut doar ca un element perturbator, ci și ca un stimul pentru reformarea celor dintâi.

3. Stadiul actual al dreptul privat comunitar. În anii cincizeci, când s-a demarat construcția comunitară europeană, armonizarea dreptului civil nu a figurat printre obiectivele sale. Scopul era integrarea economică sectorială în domeniul cărbunelui și oțelului, respectiv al energiei atomice, iar începând cu Comunitatea Economică Europeană, în întreaga economie. De la încheierea Tratatului CEE, pe parcursul unei perioade de tranziție de doisprezece ani, trebuia realizată o liberă circulație a resurselor în interiorul Pieței Comune. Ori, dispoziții de drept comercial sau de concurență din Statele Membre riscău să împiedice realizarea obiectivelor, motiv pentru care tratatul constitutiv al CEE¹⁴ a autorizat CJCE să coordoneze legislațiile naționale în aceste domenii prin intermediul directivelor. Spre deosebire de materia comercială în care a avut loc o coordonare a legislațiilor naționale, în materie de concurență au fost elaborate reguli uniforme cu caracter supranațional vizând eliminarea acordurilor restrictive¹⁵. Actul Unic European (1986) a introdus votul cu majoritate în cadrul Consiliului pentru adoptarea măsurilor necesare în privința funcționării Pieței Unice, vot care l-a înlocuit pe cel cu unanimitate care presupunea și un drept de veto. Acest aspect a accelerat luarea deciziilor comunitare și în materia dreptului privat.

De-a lungul timpului, Instituțiile Europene au adoptat un corp relativ consistent de directive în domeniul dreptului privat. Activitatea legislativă a Comunităților în acest domeniu a început cu directiva din 1968 asupra societăților comerciale și într-o primă fază, până în jurul anului 1985, s-a limitat la dreptul comercial și la dreptul muncii. Directivele din această perioadă nu întâlnesc deloc rezistență deoarece ele nu ating esența dreptului civil codificat de State Membre. Începând cu Cartea Albă asupra Pieței Interne (1985) și cu Actul Unic European (1986), accentul este pus pe protecția consumatorilor, fapt care a generat emiterea de directive care au vizat aspecte esențiale în materia contractelor.

¹³Jürgen Basedow, *Rapport de synthèse: Quel droit prive pour l'Europe?*, in *La reception du droit communautaire en droit prive des Etats membres*, Colloque international, Session internationale d'études doctorales, Université de Paris X/Nanterre, 28 ianuarie-1 februarie 2003, p. 241;

¹⁴Art. 44 al. 3g TCEE;

¹⁵Fundamentul I-a reprezentat art. 81 al. 2 CEE.

În condițiile manifestării dreptului comunitar și în materie civilă stricto-sensu, Statele Membre au adoptat de regulă legi speciale pentru a se conforma directivelor, legi care au vidat adesea codurile civile naționale de conținut substanțial și de dimensiunea lor practică. Încercările de a integra în coduri directivele au determinat rezultate mai puțin pozitive, precum crearea de noi regimuri juridice în anumite materii, paralele celor tradiționale¹⁶. Totuși, dreptul comunitar privat se prezintă ca o politică sectorială și ca un ansamblu de măsuri punctuale și fragmentare. Pentru a înțelege mai bine stadiul actual al dreptului comunitar privat și condiționările la care acesta este supus, vom prezenta succint două segmente, protecția consumatorilor și dreptul familiei, aflate la antipod. Protecția consumatorilor securitatea produselor cumpărate și a serviciilor, comerțul electronic sau protecția socială (2.1), reprezintă domenii în care dreptul comunitar s-a manifestat vizibil. Alte segmente ale dreptului privat, precum dreptul familiei (2.2.) au cunoscut o influență indirectă a dreptului comunitar. Ea este însă prezentă.

4. Protecția consumatorilor. Începând cu anii 1970, CEE a elaborat o politică de protecție a consumatorilor. Libera circulație a produselor și a serviciilor în cadrul PC a făcut necesare reguli și norme comune pentru asigurarea unei protecții similare a consumatorilor comunitari. Uniunea Europeană are ca obiective fundamentale protecția sănătății, a securității și a intereselor economice ale consumatorilor, dar și promovarea drepturilor lor la educare, informare și organizare pentru apărarea intereselor specifice. Pornind de la art. 153 TCE relativ la protecția consumatorilor, o întreagă legislație europeană s-a dezvoltat în timp¹⁷.

Această politică europeană se concentrează pe principii precum libertatea de cumpărare, dreptul cumpărătorului de a returna produsele necorespunzătoare, o securitate alimentară ridicată, extinsă și la alte bunuri de consum, posibilitatea unei informări corecte, complete și oneste a consumatorilor, contracte încheiate în condiții de loialitate cu consumatorii, interdicția inducerii în eroare a acestora, recurs eficient la justiție pentru litigiile transfrontaliere, etc. Securitatea produselor se asigură prin reguli stricte de etichetare, prin indicarea prețurilor, prin interzicerea comercializării produselor periculoase sau a aditivilor, etc. O preocupare deosebită se acordă securității produselor alimentare, impunându-se reguli stricte de igienă în obținerea, transportarea și comercializarea lor, angajându-se răspunderea producătorilor și precizarea traseului parcurs și a ingredientelor conținute.

O componentă foarte importantă a politicii comunitare de protecție a consumatorilor constă în prerogativele de care aceștia dispun pentru a-și apăra interesele economice. Astfel, ei beneficiază de un drept de a reveni asupra angajamentului asumat într-un interval de timp și se bucură de garanția vânzătorului împotriva unui eventual defect

¹⁶În Franța de pildă, transpunerea directivei privind responsabilitatea de fapt pentru produse defecte (Directiva nr. 85/374/CEE din 25 iulie 1985), a creat în interiorul codului civil un nou regim, paralel celui al răspunderii tradiționale. Același efect l-a avut și transpunerea în dreptul italian a directivei privind clauzele abuzive în contractele de consum (Directiva nr. 93/13/CEE din 5 aprilie 1993).

¹⁷A se vedea Camelia Toader, *Acquis-ul comunitar în domeniul dreptului privat, O sinteză*, All Beck, 2002, pentru întreaga legislație în materie. Noi menționăm în continuare cele mai recente prevederi intervenite. Directiva 2001/95/CE din 3 decembrie 2001 relativă la securitatea generală a produselor, Regulamentul 178/2002/CE din 28 ianuarie 2002 care stabilește principiile generale în materie de legislație alimentară, Decizia 2003/709/CE din 9 octombrie 2003 asupra creării unui grup consultativ european al consumatorilor, Regulamentul 2006/2004/CE al PE și al Consiliului din 27 octombrie 2004 referitor la cooperarea între autoritățile naționale însărcinate să supravegheze aplicarea legislației comunitare în materie de protecție a consumatorilor.

al bunului. Protecția este consolidată în privința contractelor la distanță, înseodobi a celor de comerț electronic și a călătoriilor. Deasemenea, publicitatea mincinoasă este interzisă. Pentru a-și apăra și promova interesele, consumatorii beneficiază de dreptul de a se organiza, organizațiile lor fiind consultate cu prilejul elaborării legislației comunitare. Consumatorii beneficiază de un drept la asistență. La nivel european, s-a constituit Centrul european al consumatorilor care oferă consultanța necesară pentru ca persoana interesată să ajună la o soluție amiabilă cu furnizorul produsului sau să se adreseze justiției sau organismelor extrajudiciare europene de soluționare a litigiilor transfrontaliere.

Libera circulație a persoanelor, aport major al construcției europene, face necesară siguranța călătoriilor. Prestarea acestor servicii este încadrată de o reglementare proprie¹⁸. Astfel, organizațiile de voiaj trebuie să furnizeze informații complete clienților lor înainte de încheierea contractului (indicații referitoare la pașaport, vize, formalități sanitare) sau de începerea călătoriei (orarul, legăturile de transport, datele colaboratorului local, etc.). Broșurile trebuie să pună la dispoziția consumatorului informații clare și precise referitoare la preț, destinație, itinerariu și mijloacele de transport utilizate, cazare, masă, formalități vamale și sanitare, data limită în cazul unei anulări a contractului din partea furnizorului. Contractele trebuie deasemenea să conțină toate aspectele necesare unei securități a utilizatorilor de servicii, iar prețurile prevăzute în contracte nu pot fi modificate decât dacă s-a prevăzut expres acest lucru. Doar forța majoră și vina consumatorului pot constitui cauze de exonerare a furnizorului pentru neexecutarea contractului. Totuși, în caz de forță majoră, acesta trebuie să facă tot ce îi stă în putință pentru a-l ajuta pe consumator, inclusiv prin plata unei despăgubiri financiare. Modificarea unilaterală de către furnizor a elementelor fundamentale din contract îl îndreptățește pe consumator să anuleze contractul și să obțină rambursarea plății făcute. De asemenea, consumatorul are dreptul la o indemnizație dacă organizatorul anulează călătoria sau dacă prestația acestuia se dovedește a fi inferioară. În caz de insolvabilitate a furnizorului, consumatorii beneficiază de plățile efectuate printr-un sistem de garanții al Uniunii Europene.

Comerțul electronic, cu un ritm de creștere de peste 25% pe an, reprezintă o preocupare majoră a Uniunii Europene¹⁹. Aceasta a stabilit ca posibilă încheierea electronică a contractelor, conform unui mecanism propriu ce presupune un dublu click, utilizatorul putând verifica decizia luată înainte ca aceasta să fie finală. Consumatorii trebuie să beneficieze de o informare completă asupra identității comerciantului cu care contractează on-line.

Protecția socială reprezintă un alt domeniu, la confluența dreptului public și privat, în care dreptul comunitar s-a manifestat semnificativ²⁰. Libertățile economice, fundamentul construcției comunitare, influențează indirect politicile salariale ale Statelor Membre și nivelul protecției sociale. De asemenea, egalizarea condițiilor de concurență reduce libertatea de acțiune a actorilor naționali. Un prim efect al dreptului social comunitar a fost o retrasare a frontierelor interne în acest domeniu, partenerii europeni, datorită liberei circulației a muncitorilor, luând măsurile necesare pentru deschiderea pieței private a muncii și a funcției publice resortisanților europeni. S-au adăugat eliminarea piedicilor la libera circulație, asigurarea unui tratament egal prin modificări aduse regimurilor sociale etc. În

¹⁸Art. 153 TCE relativ la protecția consumatorilor, Directiva 90/314/CEE a Consiliului din 13 iunie 1990 privind călătoriile, vacanțele și circuitele forfetare.

¹⁹Directiva 2003/31 din 8 iunie 2000 relativă la anumite aspecte juridice ale serviciilor societăților de informație și mai ales de comerț electronic pe PC.

²⁰Directive incidente în materie socială: directiva nr. 75/129/CEE din 17 februarie 1975, modificata prin directivele din 26 august 1992 și 20 iulie 1998;

statele cu un nivel mai scăzut al protecției sociale, dreptul comunitar poate fi mai puternic resimțit.

O altă influență a dreptului comunitar în domeniul dreptului muncii constă în regândirea unor noțiuni juridice tradiționale, precum timpul de muncă și timpul de pauză²¹ (devenit un instrument general de protecție al muncitorilor), reorganizarea întreprinderilor²², discriminarea indirectă²³, etc. Libera circulație a muncitorilor a confruntat dreptul comunitar cu necesitatea protecției resortisanților veniți din alte țări ale UE și care nu beneficiau de aceleași salarii și politici de protecție socială ca și autohtonii. Prin directiva nr. 96-71 din 16 decembrie 1996, legislațiilor naționale li s-a cerut să garanteze un nucleu de reguli imperative de protecție minimală. Aceasta trebuie conciliată cu flexibilitatea necesară libertăților economice. Aplicarea regulilor referitoare la concurența organismelor de securitate socială sau chiar sindicatelor reprezintă sursa unor importante luări de poziție în Statele Membre. CJCE a calificat anumite organisme sociale, inclusiv publice, ca întreprinderi în sensul art. 81 și 82 CE²⁴. Totuși, Curtea de la Luxembourg a sustras noțiunii de întreprindere organele sociale care sunt însărcinate cu gestiunea regimurilor speciale, caracterizate prin misiuni exclusiv sociale²⁵. Dacă în materie de protecția consumatorilor, activități comerciale sau protecție socială, dreptul comunitar se manifestă pregnant, în privința statutului persoanelor și al familiei, acesta are repercusiuni indirecte.

5. Dreptul familiei . În timp ce dreptul comunitar este un drept al pieței, elaborat la nivel supranațional, dreptul familiei este un drept al persoanelor care ține în mod tradițional de suveranitatea statelor. Dreptul comunitar influențează totuși dreptul familiei în mod indirect și funcțional, întrucât instituțiile din dreptul familiei interesează reguli ale Uniunii Europene, îndeosebi cele privind libera circulație a persoanelor și politica socială. Libera circulație a persoanelor pe întreg teritoriul Statelor Membre implică imediat și o dimensiune familială. Astfel, statutul personal al resortisantului european trebuie recunoscut în întreaga Uniune, neîndeplinirea acestei condiții vidând de conținut însăși libertatea garantată de tratatele fondatoare. Îndeosebi dreptul internațional privat a fost utilizat în acest scop. Totuși, dreptul internațional privat nu se axează asupra raporturilor de familie decât eventual pentru a tranșa chestiuni ce țin de calificarea juridică a noțiunilor. Astfel, în condițiile în care în dreptul comunitar se operează cu termeni precum *consort*, CJCE îi revine sarcina de a preciza conținutul lor²⁶. Astfel, Curtea stabilește o regulă care se impune Statelor Membre în aplicarea dreptului comunitar, regulă care poate contraveni chiar legislației naționale²⁷.

De asemenea, în domeniul muncii și al protecției sociale punerea în aplicare a dreptului comunitar are repercusiuni și asupra familiei. Principiul egalității între sexe a condus astfel la o dimensiune implicită a dreptului comunitar în acest segment al dreptului privat. Garantarea unui acces liber și egal la locurile de muncă pentru femei în comparație

²¹Directiva nr. 93/104/CE din 23 noiembrie 1993;

²²Directiva 77/159/CEE din 14 februarie 1977;

²³Directiva 97/80/CE din 15 decembrie 1997;

²⁴CJCE 23 aprilie 1991, Hofner, (C-41/90) : Rec. 1991;

²⁵CJCE, 21 sept. 1999, Brejntjens, 21 sept. 2000, Van der Woude, C 222-98

²⁶În afacerea Reed (17 aprilie 1986, Rec. 1283, spec. Pt. 15), CJCE a stabilit că acest termen vizează doar raporturile rezultate din căsătorie, instituție care vizează, conform unei jurisprudențe comunitare recente, numai uniunile între persoane de sex diferit.

²⁷Căsătoriile între homosexuali pot fi admise de anumite legislații comunitare, de pildă cea olandeză.

cu bărbații nu poate fi un drept efectiv, atât timp cât femeile nu au timpul necesar pentru carieră datorită sarcinilor casnice care în mod tradițional le revin. De aceea, concilierea vieții profesionale și a celei familiale pentru femei necesită o împărțire echitabilă a responsabilităților ce țin de menaj și creșterea copiilor între parteneri.

Concepțiile referitoare la instituțiile de dreptul familiei sunt atât de diferite în Statele Membre, încât o integrare în această materie nu ar fi nici necesară, nici posibilă. Totuși, similitudini importante și în creștere s-au înregistrat în privința filiației, a parteneriatelor, o evoluție asemănătoare a comportamentelor familiale manifestându-se în Statele Membre. Ceea ce poate fi realizat este o armonizare a sistemelor de drept interne, iar nu o unificare a lor.

Unul dintre motivele majore ale absenței intervenției comunitare în dreptul familiei ține de caracterul său prevalent economic și de principiul subsidiarității. Totuși, activitățile economice implică de foarte multe ori și chestiuni legate de domeniul social, juridic și politic, Instituțiile Europene însele înțelegând de o manieră extensivă atribuțiile Uniunii în legătură cu Piața Unică²⁸. Proiectul de tratat instituind o Constituție pentru Europa plasează, la capitolul obiective, înaintea realizării pieței comune, *apărarea valorilor comune și promovarea coeziunii economice și sociale*. Această nouă orientare poate constitui și baza unor viitoare intervenții comunitare în dreptul privat. Ceea ce poate fi conceput în acest moment al evoluției Uniunii Europene în materie de dreptul familiei, ar fi crearea unor reguli europene suplative. Cetățenii europeni ar putea opta între regulile naționale și cele comunitare. În același timp, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în ciuda paradoxului²⁹ pe care îl conține, enunță o serie de principii în materie de familie, care pot constitui resortul unei jurisprudențe a CJCE în acest domeniu.

Observăm așadar că dreptul comunitar se manifestă cu precădere în domeniile dreptului privat legate de Piața Comună, de libertățile pe care aceasta le presupune. Indirect, date fiind implicațiile integrării economice, influența sa se face simțită și în alte domenii. Aceleași implicații aduc în discuție codificarea dreptului comunitar al contractelor.

6. Un Cod civil european? Într-un domeniu dreptului privat comunitar, sunt două instrumentele principale, actuale, pentru prevenirea distorsiunilor între sistemele juridice naționale: coordonarea legislațiilor și armonizarea sau unificarea lor. Coordonarea utilizează regulile privind conflictele de legi, competența și cooperarea între jurisdicții, recunoașterea și executarea deciziilor judiciare în alte state decât cel în care acestea s-au pronunțat. Armonizarea se efectuează la rândul său sub forme diverse. Există astfel o armonizare mai redusă, care lasă un spațiu vast de manevră statelor cu respectarea anumitor principii fundamentale (armonizarea negativă), și o armonizare mai pronunțată (armonizarea pozitivă) care presupune crearea la nivel comunitar a unor valori și reguli comune, alături de care sistemele naționale, cu condiția conformității, pot coexista. În acest ultim caz, chiar dacă se aplică legislațiile naționale, conținutul lor este mult uniformizat. O veritabilă unificare este concepută sub mai multe forme. Pe de o parte, o unificare

²⁸Rezoluția Parlamentului European din 9 ianuarie 1983 asupra politicii familiale a Comunității, care se bazează între altele și pe art. 235 CE (actualul 308 CE), rezoluția din 28 ianuarie 1999 asupra protecției familiei și a copilului care s-a sprijinit pe dreptul derivat comunitar, chiar fără valoare juridică (rezoluții și recomandări).

²⁹Paradoxul constă în faptul că ea este destinată să funcționeze doar în sfera dreptului comunitar și cu toate acestea reglementează raporturi de familie, exterioare acestui drept.

adițională³⁰, care să creeze un al dozeци și șaselea model juridic paralel celor douăzeci și cinci existente, iar pe de altă parte o unificare substitutivă³¹, care să înlocuiască dreptul național prin reguli uniforme. Așadar, din punctul de vedere al dreptului privat, dreptul comunitar folosește diverse metode, uneori chiar combinându-le³². Aceste metode nu se exclud reciproc, doar unificarea substitutivă făcând inutilă coordonarea.

Integrarea europeană în materia dreptului privat se caracterizează deci printr-o mare bogăție de metode. Discuție asupra codului european nu este decât o discuție asupra metodelor care trebuie utilizate în dezvoltarea viitoare a dreptului privat în Europa. În anumite materii, este din ce în ce mai evident că simpla coordonare nu mai este suficientă. Este cazul materiei contractelor. Totuși, un cod civil european al contractelor are nevoie de o etapă de armonizare de mică anvergură, limitată la câteva contracte specifice. Ulterior, ar trebui create anumite instituții de drept uniform adiționale care să se manifeste alături de instituțiile naționale tradiționale, persoanele bucurându-se de un drept de opțiune între cele două. În al treilea rând, ar trebui adoptate în subsidiar reguli de coordonare pentru întregul drept internațional privat³³.

În măsura în care uniformizarea sistemelor de drept privat europene prin intermediul directivelor și-a atins limitele, iar reînțoarcerea la o reglementare pur națională în materie nu mai este posibilă, o a treia cale ar trebui avută în vedere. O codificare europeană, pentru moment doar în domeniul contractelor, ar fi expresia unei concepții comune a dreptului civil la nivel comunitar, un limbaj comun al specialiștilor în drept și al cetățenilor europeni care prin activitățile pe care le desfășoară se implică în încheierea diferitelor contracte. De asemenea, acesta ar prezenta o dimensiune culturală și politică extrem de semnificativă în contextul integrării europene. Un obiectiv foarte important pe care codificarea l-ar atinge ar fi reducerea, iar în anumite materii chiar eliminarea insecurității din comerțul și circuitul civil european. "Aceste insecurități nu sunt legate doar de marea varietate a limbilor și a cutumelor existente, ci și de ambiguitățile dreptului internațional privat, de dreptul material străin și de regulile privind executarea deciziilor jurisdicționale într-o altă țară"³⁴. Părțile domiciliare sau stabilite în interiorul Pieței Comune ar beneficia astfel de un cadru juridic comun, cu aceeași autoritate în toate statele membre, dincolo de diferențele lingvistice și de metodologie juridică care există în Europa.

În general, obiecțiile care se aduc dezvoltării unui drept privat comunitar țin de tradițiile interne, de rolul codurilor civile în cultura națională și de costurile mari ale unei schimbări de sistem. Marele defect al criticilor legate de tradiție și rolul cultural al codurilor constă în abstracțiunea lor, în faptul că nu țin cont de realitatea pe care integrarea economică europeană a generat-o. Este evident că fiecare sistem juridic național prezintă trăsături proprii care fac dificilă uniformizarea, dar nici o ordine juridică nu este imuabilă. Schimburile, de orice natură ar fi ele (comerciale, profesionale, culturale, etc), libera circulație a oamenilor, ca o condiție a progresului, șlefuiesc tradițiile, le reorientează. Deasemenea, nu putem nega că o cultură juridică europeană se dezvoltă de secole.

³⁰Regulamentul Consiliului European nr.40/94/CE din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară reprezintă o astfel de unificare.

³¹Este cazul Codului vamal al UE care s-a substituit reglementărilor naționale.

³²De pildă, regulamentul privind marca comunitară este completat cu o directivă care urmărește apropierea legislațiilor naționale în același domeniu.

³³Prin normele sale, dreptul internațional privat protejează în esență ordinea juridică națională, mai mult, o promovează chiar. În contextul codificării europene, această latură a sa ar trebui regândită.

³⁴Jürgen Basedow, op. cit., pp. 244;

Codificarea dreptului privat european presupune trecerea de stadiul directivelor. CE³⁵ este obligată să adopte măsurile destinate stabilirii în mod progresiv a unei piețe interioare. "Piața Unică reprezintă un spațiu fără frontiere în care circulația mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor să fie asigurată (...)"³⁶. Competențele Uniunii în materie de armonizare se extind la toate dispozițiile imperative din materia contractelor, dar și la cele dispozitive³⁷ care ar putea distorsiona exigențele Pieței Comune. Aceasta nu poate fi considerată realizată decât atunci când, din punct de vedere juridic, ultima restricție națională în calea liberului schimb nu a fost suprimată. În consecință, mandatul pe care îl are Uniunea pentru realizarea Pieței Unice include orice măsură care favorizează integrarea efectivă a pieței, printre care și consolidarea încrederii persoanelor care operează pe această piață. Această consolidare se poate obține în primul rând prin înlăturarea diverselor probleme pe care comercianții și nu numai le întâlnesc în activitatea lor. Una din acestea ține de diversitatea normelor de drept care condiționează activitățile legate de Piața Comună.

Prin Tratatul de la Amsterdam³⁸, cooperarea judiciară în materie civilă a trecut în pilonul comunitar, schimbare care influențează puternic modul în care se iau deciziile. Noul art. 65 CE prevede expres adoptarea de măsuri destinate să omogenizeze dreptul internațional privat al Statelor Membre în măsura necesară unei funcționări a Pieței Comune. Dar, "normele de drept internațional privat sunt lipsite de caracter material, ele nu tranșează un litigiu ci fac pur și simplu trimitere la dreptul privat al ordinii juridice competente"³⁹. Așadar, prerogativele Uniunii se extind evident la întreaga sferă a dreptului privat.

Un alt ostacol în privința codificării dreptului privat european l-ar constitui competențele subsidiare pe care Uniunea le are în acest domeniu. Totuși, CJCE a redus principiul subsidiarității la conținutul lui juridic, astfel cum acesta este exprimat în art. 5 al. 2 TCE. În consecință, conform acestei jurisprudențe, principiul subsidiarității nu va mai putea fi invocat ca o piedică în calea proiectelor de armonizare bazate pe art. 95 CE.

Întrucât dreptul contractelor este cel mai afectat de Piața Comună, o codificare în acest domeniu ar fi posibilă și chiar binevenită. Tranziția de la dreptul național la dreptul comunitar necesită un cadru juridic suplă. Flexibilitatea, eficiența, realismul și reprezentativitatea trebuie să caracterizeze și modalitatea de adoptare a unui cod civil european al contractelor și obligațiilor. Procesul de adoptare și mai ales transpunerea sa în viața juridică a Statelor Membre va fi unul destul de lung⁴⁰.

³⁵Conform art. 95 și 14 TCE;

³⁶Art. 14, al. 2 TCE;

³⁷Jürgen Basedow, op. cit., pp. 244;

³⁸Tratatul de la Amsterdam a fost adoptat de către statele membre ale UE la 2 octombrie 1997, intrând în vigoare la 1 mai 1999

³⁹Jürgen Basedow, op. cit., pp. 245;

⁴⁰Jürgen Basedow distinge trei etape. Într-o primă etapă, o Comisie formată din experți din diferitele state membre vor pregăti un proiect care va fi ulterior discutat în mediile profesionale și universitare naționale. Rezultatele acestor discuții vor fi luate în calcul de Comisia de experți care va finaliza pe baza lor proiectul și-l va supune ulterior organelor comunitare. Pe baza acestui proiect, Instituțiile comunitare vor reține un text definitiv, text care nu va avea valoare juridică obligatorie, ci doar una opțională. A doua etapă este cea a adoptării naționale. Introducerea unui nou cod va antrena necesitatea modificării unui mare număr de legi speciale și părți ale codurilor naționale. În cursul acestei perioade, practicienii și facultățile de drept se vor informa asupra noii reglementări, pregătindu-se să o aplice. Etapa finală est cea a introducerii codului european. Un asemenea proiect ar trebui să conducă la promulgarea unui cod integral al obligațiilor la nivel european. Odată intrat în

Nu trebuie să oțimem specificul codificării în zilele noastre sub influența realităților actuale. Codificarea are ca scop doar colectarea unor principii mai mult sau mai puțin generale și a unor reguli care trebuie în același timp să servească drept orientare judecătorilor și să fie completate de aceștia. Stilurile diferite ale judecătorilor de common-law și ale celor de civil-law pot duce totuși la același rezultat în sisteme juridice care tind să reducă tot mai mult diferențele dintre ele sub presiunea realităților sociale. Dincolo de diversitatea stilurilor, putem vorbi și de o omogenitate a lor. În privința aplicării unitare a noilor reglementări comunitare, este necesară o reformă a structurilor juridictionale existente în prezent la Strasbourg în sensul creării unor noi tribunale comunitare specializate, reformă prevăzută de altfel de tratatul instituind o Constituție pentru Europa. În același timp, trebuie limitat pe cât posibil accesul la aceste jurisdicții în scopul de a conserva capacitatea lor efectivă de uniformizare a dreptului contractelor în Europa. În aceste condiții, jurisdicțiile naționale își vor asuma o mare responsabilitate în uniformizarea dreptului în Europa, în aplicarea și dezvoltarea dreptului privat comunitar.

vigoare, modificarea sa va fi destul de dificilă. Dat fiind că dreptul contractelor este expresia juridică a dinamismului economic propriu fiecărui stat, necesitatea unei noi reglementări se poate manifesta mai devreme și mai intens într-un stat membru decât în alte state. Din aceste considerente, este de dorit un mecanism care să permită Statelor Membre să introducă inovații juridice în ciuda existenței unui cod european.